

DAN FLORIȚA-SERACIN – MITOLOGIE, LIVRESC ȘI ROMANUL-PERSONAJ

Dana Nicoleta POPESCU
(Institutul de Studii Banatice „Titu Maiorescu”,
Filiala din Timișoara a Academiei Române)
d.popescu@academiadm.ro

Abstract

The present approach aims to explore the hidden meanings in the novel *Amurg timpuriu* (*Early Twilight*) by Dan Florița-Seracin, a prose writer from Lugoj, pointing out the mythological symbols and the allusions to well-known literary characters. Preceded by *Croaziera* (*The Cruise*) and followed by *Întoarcere din larg* (*Return from the Sea*), *Amurg timpuriu* belongs to a novel trilogy, built around the protagonist Valentin Oprea and the stories connecting his parents to the Mileas, starting from the turbulent 50s to the contemporary times. Although the influences of Balzac and of the traditional Romanian prose from Ardeal cannot be denied in the creation of a Bildungsroman which shows the protagonist's evolution, the subjective time and the evil characters, not obeying the mortals' law, open portals to the fantastic. Olimpia and Șerban, minions of evil forces and masters of puppets, symbolize the everlasting evil and play the parts of the witch and the devil; their counterpart is Echim, a Christ-like figure, guide to an underground world of redemption. On the other hand, the pretext of writing a novel, which not only discloses reality, but also transforms it, represents a postmodern strategy.

Keywords: narrator, archetype, history, fantasy, postmodernism

Rezumat

Demersul de față își propune să exploreze sensurile de adâncime din romanul *Amurg timpuriu* al scriitorului lugojean Dan Florița-Seracin, relevând simbolistica mitologică și trimerurile la personaje literare bine-cunoscute. Precedat de *Croaziera* și urmat de *Întoarcere din larg*, *Amurg timpuriu* face parte dintr-o trilogie românească, în centrul căreia se află protagonistul Valentin Oprea și istorisirile ce îi implică pe părinții săi și familia Milea, începând cu anii obsedantului deceniu până către prezent. Cu toată că influențele prozei tradiționale ardelenesti și ale balzacianismului nu pot fi negate în conturarea unui Bildungsroman ce descrie evoluția protagonistului, timpul subiectiv și personajele malefice, care nu sunt supuse legilor muritorilor, deschid porți către fantastic. Olimpia și Șerban, unelte ale dictaturii și păpușari din umbră, simbolizează persistența răului și, joacă, astfel, rolul vrăjitoarei și al Diavolului; opusul lor este Echim, figură cristică și călăuză într-o lume subpământeană a penitenței. Pe de altă parte, pretextul scrierii unui roman, fapt ce nu doar dezvăluie realitatea, ci o și rescrie, constituie o strategie a literaturii optzeciste.

Cuvinte-cheie: narator, arhetip, istorie, fantastic, postmodernism

Scriitor lugojean, cunoscut (doar) de exegeții și de cititorii din partea de vest a țării, Dan Florița-Seracin este un prozator ce merită atenție, diarist¹, traducător și istoric literar², preocupat de lirica bănațeană interbelică.

Critica de întâmpinare a remarcat „un maestru al ambiguității real-fantastic” (Buiciuc 2022, 533) și a evidențiat „un univers existențial bogat [...] o proză situată între scriitura realistă și cea

¹ Florița-Seracin, Dan. 2023. *Jurnalul unui octogenar*. București: Editura Coresi.

² Florița-Seracin, Dan. 2010. *Scrisul românesc în Banat*. Lugoj: Editura Nagard.

poematică” (Berca 2003, 132-133), „experiența scrutării psihologiilor complicate, contradictorii” (Berca 2012, 79), „nu doar talentul, ci și anvergura culturală [...] o anumită aristocrație a scrisului, depistabilă în proza sa” (Ruja 2012, 244), „tehnica amănuntului revelator” (Buiciuc 2022, 315); „tehnica inserției și a flashbackului” (Buiciuc 2022, 217). Pe lângă conturarea unor elemente defnitorii, recunoscute în operă, receptarea entuziastă, deloc nemeritată, dovedește, pe lângă solidaritate locală, bucuria descoperii.

Volumele de proză scurtă³ ale lui Dan Florița-Seracin anticipează, însoțesc și completează trilogia romanescă⁴ dedicată istoriilor țesute în jurul familiei lui Valentin Oprea, „dublul naratorului” (Berca 2012, 80), și a celor care le-au influențat destinul înainte, în timpul și după dictatura comunistă.

Istoria noastră recentă, istoria ultimului veac, cu evenimentele și cu gândirea lui, cu tot ce a însemnat profilul societății românești în anii premergători celui de al doilea Război Mondial și, apoi, în jumătatea de secol cât a durat „instaurarea, construirea și perfecționarea” comunismului, a oferit și continuă să ofere o foarte bună sursă de meditație. (Berca 2012, 79).

Sursă de meditație și de inspirație pe care romancierul ar fi putut-o utiliza într-un roman realist, cu accent pe social, înfățișând destinul unor oameni pe care istoria, într-o întorsătură imposibil de anticipat, i-a frânt sau i-a obligat să-și regândească traseul și valorile. *Amurg timpuriu* nu respinge această perspectivă, dar o depășește prin deschiderea spre fantastic și prin tema – pretextul? – scrierii unei cărți, acțiune care conduce la rescrierea istoriei protagonistului. Oprea nu-și spune doar propria poveste și pe cea a părinților săi. În documentarea necesară elaborării unui roman, protagonistul devine martorul și cronicarul familiei Milea, precum și confesorul bătrânului inginer. Rememorările lui Alfred Milea, ce-și mărturisește eșecurile și neputințele din timpurile necruțătoare ale anilor '50, se întretaie cu vocile părinților lui Valentin, din amintiri, și cu propriile sale frânturi de memorie. Pluralitatea focalizatorilor aduce, însă, rareori limpezirea sperată când aglomerarea de fapte și de variante paralele are ca rezultat imposibilitatea unei concluzii finale. *Unreliable narrator* ar putea fi oricare sau toți dintre cei care își prezintă, oral sau în scris, experiențele personale iar, pe de altă parte, Valentin nu are de partea sa omnisciența.

În romanul clasic, jurnalul sau epistolele prilejuiau intruziuni ale unei noi voci, cu o nouă perspectivă. Întocmai, în *Amurg timpuriu*, Theodora, îmbrăcată în halatul bunicii sale, îi traduce lui Valentin însemnările în franceză ale Alexandrei Milea. Portretul Alexandrei din încăperea acționează asemenea madlenei lui Proust, aducând în memoria ascultătorului scene din copilărie,

³ Florița-Seracin, Dan. 1987. *Ultimul episod*. Timișoara: Editura Facla; Florița-Seracin, Dan. 1999. *Tunelul verde*. Timișoara: Editura Helicon; Florița-Seracin, Dan. 2003. *Copiii lui Cronos*. Timișoara: Editura de Vest; Florița-Seracin, Dan. 2013. *A opta treaptă*. Timișoara: Editura Hestia; Florița-Seracin, Dan. 2019. *Bine ai venit, Moise!* București: Editura eLiteratura.

⁴ Trilogia este alcătuită din romanele *Croaziera*, *Amurg timpuriu* și *Întoarcere din larg*. *Croaziera* a apărut, inițial, la Editura Eubeea, în 1996, dar, revăzută și adăugită după publicarea celui de-al doilea roman, a fost înglobată în trilogie. Ediția secundă a *Croazierei* a apărut în 2009 iar *Întoarcere din larg* în 2011 (de asemenea, la Editura Anthropos). Sub titlul *Aleșii Olimpiei*, trilogia a fost retipărită într-un volum, la Editura Coresi, în 2018.

adolescență, imaginea lui monsieur G., victima vremurilor, omul distins, obligat să se întrețină din meditații la limba franceză. Femeinitatea matură, distinsă, sofisticată a Alexandrei a aprins, cândva, imaginația tânărului Valentin, chinuit de iubirea neîmpărtășită pentru Adina, fiica lui Alfred și a Alexandrei. Prezența ispititoare a Theodoriei, percepută ca întrupare a mamei sale, Adina, tulbură gândurile maturului Valentin dar, în același timp, schițează continuitatea liniei feminine și ridică întrebări cu privire la capriciile eredității: moștenește tânăra calitățile excepționale ale bunicii sau maladiile psihice ale mamei și ale strămătușii? Schizofrenia care le-a frânt pe Adina și Nora ar putea constitui o aluzie la scindarea obligatorie dintre gândire și vorbă în timpul dictaturii sau singura reacție firească într-o lume opresivă.

S-a scris despre apartenența scrierilor lui Dan Florița-Seracin la tradiția prozei ardelenene (cf. Alexiu 2008, 10). Amintirile lui Valentin sau însemnările Alexandrei descriu o lume așezată, cu tradiții, reguli nescrise, însușite prin educație, ce prevedeau o existență sigură, tihnită – asaltul celor neașezați, adversari prin esență, ca și prin scopuri subminează nu doar un mod de viață, ci și un sistem de valori. Pe de altă parte, evoluția și încercările ce-i sunt sortite protagonistului ar indica, la prima vedere, o istorie de familie cu elemente de Bildungsroman și întoarceri în *obsedantul deceniu*. Dar autorul depășește tradiția prozei ardelenene și influența balzaciană:

Fapt este că, dacă *Amurg timpuriu* se dorește, parțial, cel puțin, un roman epilogic, [...] *travelling*-ul practicat de Dan Florița-Seracin în bune secvențe de Bildungsroman alunecă îndestul de repede *dincolo* și ajunge destul de departe de drumurile bătătorite ale epicii transilvănene [...]. Ceea ce putea să rămână predictibil și linear după o logică epică firească devine în *Amurg timpuriu* imprevizibil și fracturat – realul (id est: *istoria trăită*) și virtualul (așadar *cealaltă realitate*, fantasticul, fantasmaticul, oniricul) își amestecă ori își intervertesc semnele. (Alexiu 2008, 10).

Fantasticul devine vehiculul potrivit pentru o parabolă a răului (cf. Buiciuc 2022, 531-532). Rezultă astfel un roman duplicitar, înșelător pentru cititorul fără mari așteptări, un roman ce se dovedește ermetic, bizar, segmentat, mefistofelic (cf. Jijie 2009, 93).

Amurg timpuriu evadează în modernitate și postmodernitate prin pluriperspectivism și indeterminare. Considerăm că i s-ar potrivi formularea lui Matei Călinescu, exeget care sugerează caracterul echivoc al postmodernismului, ce nu poate fi separat complet de modernitate: „postmodernismul reprezintă o nouă față a modernității” (Călinescu 2017, 297). Cu toate acestea, trebuie subliniat că Dan Florița-Seracin nu își propune să ilustreze niciun program sau să urmeze preceptele vreunui curent artistic; combină, creativ, modele venite pe diverse filiere.

Timpul nu se scurge în roman lin și previzibil; pe de o parte, naratorul alătură frânturi de memorie din vremuri diferite; pe de alta, apar „neconcordanțe stranii” (Florița-Seracin 2007, 63) între plasările temporale ale diferitelor evenimente. Romanul tradițional cedează treptat teritoriul în fața timpului subiectiv, care amestecă evenimentele și rescrie întâmplările. Scenele repovestite sunt, de cele mai multe ori, schimbate: Valentin asistă neputincios la moartea Norei, înghițită de halda de var, ca apoi Alfred Milea să-i relateze confidentului său propria versiune despre dispariția

cumnatei. Cronica unor vremuri învolburate de tendințe antagonice (cf. Berca 2012, 79) își dezvăluie o nouă fațetă, ce-și trage seva din proza optzecistă.

S-ar putea spune că în *Amurg timpuriu* doi protagoniști își dispută întâietatea. Se ivește la început naratorul, Valentin Oprița, bărbatul ce se descoperă sau se inventează din amintirile sale și din povestirile celorlalți. Treptat se insinuează celălalt personaj: romanul, modificat pe nesimțite de rescrierea unor scene, de parcă autorul ar reveni asupra lor – o lumină nouă cade asupra unor elemente, unele amănunte sunt înlăturate, idei nou apărute determină redactarea altor întâmplări.

Debutul în perioada anilor '80 nu îl plasează automat pe Dan Florița-Seracin în rândul optzeciștilor. Totuși, distingem în *Amurg timpuriu* elemente menționate de Adrian Oțoiu în studiul textualismului, aplicat prozei optzeciste: textul se află în dialog cu scrierea lui, cu explicită autoreflexivitate iar jocul intertextual presupune recontextualizarea, rescrierea, pastișa, parodia (cf. Oțoiu 2000, 17-18).

Dar adevărata învingere a timpului obiectiv se realizează prin *tinerețea fără bătrânețe și viața fără de moarte* a personajelor fascinante, odioase sau, pur și simplu, stranii. Timpul își iese din tiparele bine stabilite odată cu apariția Olimpiei în holul cinematografului din O.M. (orașul ardelean ușor de identificat, dar nenumit) unde Valentin se adăpostește de teama furtunii. La scurt timp după ce o vede, frumoasă și „udă din creștet până în tălpi” (Florița-Seracin 2007, 8), protagonistul se pomenește propulsat într-o altă dimensiune în timp ce băjbâie pe un coridor întunecat:

Fusesem aproape orbit de năvala luminii din exterior. După ce vederea îmi mai revenise, îmi dădusem seama că nimerisem pe o stradă largă, inundată de razele unui soare imens, coborât spre asfințit, și invadată de numeroși oameni veseli, ce se îndreptau toți, cu mic, cu mare, în aceeași direcție. Derutat de noua realitate, uitând cu totul de lumea lăsată în urmă, mă abandonasem valului mulțimii. În scurt timp mă trezisem într-o vastă piață gemând de oameni, flancată de clădiri medievale. În mijloc, o biserică superbă, în stil neoclasic, cu turlă zveltă, era luminată feeric. Pe o estradă impunătoare, dispusă lateral, o orchestră de suflători își pregătea programul. Alămurile ei reflectau discret lumina din jur. Toată lumea era gata de petrecere. Acolo o cunoscusem pe Dorothea. (Florița-Seracin 2007, 10-11).

Asfințitul din episodul fantastic condensează esența unei lumi prospere, într-o existență tihnită, dar condamnată la o implacabilă extincție – astfel se decodifică semnificația titlului: prea devreme forțele răului au reușit să înăbușe un mod de viață.

Aflată la interferența dintre real și ocult, spioană în Berlinul interbelic și angajată a Securității în perioada postbelică, Olimpia transcende limitările umanului, dezvoltându-și fața întunecată:

Damă cu misii secrete [...], ubicua, posesiva Olimpia [...] leagă epoci și lumi: veghează, din umbră, în bine și în rău mai ales, destine și generații, ea însăși rămânând, asemenea altor personaje demonice din paginile cărții, neschimbată de vremuri și timp. (Alexiu 2008, 10).

Olimpia, adică *olimpiana*, zeița necruțătoare coborâtă printre muritori pentru a le tulbura existența, seducătoarea Circe, anunțată încă din motto, își păstrează neștirbite tinerețea și frumusețea; în plus, pretinde că posedă darul de prezicătoare al Casandrei. Alexandra Milea se stinge, Adina își pierde mințile, doar Olimpia rămâne aceeași; mereu vivace și intrigantă, își exercită vraja asupra bărbaților: la Berlin tatăl lui Valentin, la O.M. naratorul, tânăr și apoi matur, la decenii distanță. În același timp este Mata Hari și Mefistofel, care solicită un nou pact: juristului Oprița îi cerea să-i cedeze întâiul născut. Șerban joacă rolul de Mare Tartor și, împreună cu „unealta lui docilă” (Florița-Seracin 2007, 118), Olimpia, simbolizează persistența răului, renăscut în fiecare epocă: „ciclicitatea faptelor în diacronie și existența perpetuă, atotcuprinzătoare a răului, ce are puteri și influențe copleșitoare” (Berca 2012, 80-81).

Cea mai temută dintre figurile epocii baroce, vrăjitoarea inspira teamă prin puterea ei magică (se considera că practica magia neagră, desemnată de teologi și juriști prin termenul *maleficium*) și, ca simbol al sexualității, reprezenta haosul și dezordinea. Totuși, spre deosebire de magicienii bărbați, care încercau să poruncească demonilor, vrăjitoarele au devenit servitoarele Diavolului, cu rolul de-a se supune (cf. Lewack 2000, 257-277). Urmând modelul ierarhiei malefice, Olimpia este subordonată lui Șerban, apariție înfiorătoare: „un individ înalt, într-un pardesiu lung de piele neagră. Parcă era unul de la Gestapo” (Florița-Seracin 2007, 47) sau, accentuând aerul livresc, este asemănat cu un actor american ce juca roluri de ofițeri naziști – în cele din urmă numit clar: Yul Brynner. Recurgând la persuasiune, Șerban are în vedere să-i modeleze pe cei pe care îi anchetează, viziune sinistru asupra rolului profesorului Higgins, Pygmalion din piesa lui George Bernard Shaw. Și, desigur, nu putea lipsi referirea la opera lui Gounod, *Faust*.

Scriitor erudit, Dan Florița-Seracin își definește deseori personajele prin arhetipuri literare: monsieur G, a cărui particularitate fizionomică era bărbia voluntară, a fost poreclit *mister Forsythe*; Nora, marcată de boala psihică, avea aerul exaltat al eroinelor din filmele neorealiste; Adina, cealaltă femeie din familia Milea cu mințile rătăcite, se înfățișează cu intensitatea pățimășă a Ofeliei. Theodora, pasionată de actorie, va interpreta doar rolul Ofeliei în viața obișnuită, camuflându-se, asemenea bufonilor shakespearieni, în spatele unei măști sinonime cu libertatea.

Victimele și călăii, categorii consacrate în proza ce tratează perioada anilor 1950, nu pot fi întotdeauna delimitați cu precizie. Echim, Cristul din *Amurg timpuriu*, nu credea într-o distincție clară între vinovăție și nevinovăție, iar întâmplări ulterioare îi vor dovedi clarviziunea. O înfățișare umilă ascunde sfințenia lui Echim, un *stalker* precum cel imaginat de frații Strugațki, călăuza lui Valentin în adâncurile Teritoriului, traseu inițiativ spre un tărâm ascuns al penitenței: biserica cioplită în sare de ocași, ce păstrează un loc gol pentru cel de-al treisprezecelea – Iuda.

Prea puține sorți de izbândă are însă sfințenia: Alfred și Adina pier într-un accident de mașină, ce ar fi putut ascunde răzbunări sau îngroparea unor secrete. După revelația că Theodora este Dorothea din existența paralelă, fata dispare, lăsând finalul deschis și punctul de conexiune spre *Călătorie în larg*.

Oprița privește realitatea cu detașare și constată, pasiv, cu un fel de descurajare, existența, perpetuarea maleficului, fragilitatea frumosului. Deși e preocupat de

lucrarea lui Cronos, timpul rămâne, totuși, pentru el un pretext, acela de a fugi în ficțiune [...] pentru a se ascunde în universul cărților, în ceea ce cultura și arta pot oferi individului. (Berca 2012, 82-83).

Romanul lui Valentin Oprea rămâne un proiect eșuat sau, poate, amânat. Dacă nu cumva naratorul nici nu intenționa cu adevărat să îl scrie și se folosea doar de o motivație ingenioasă pentru a-și justifica intruziunea în viețile celorlalți, încercând să găsească răspunsuri necesare sieși. *Amurg timpuriu* ar putea constitui relatarea unei anchete ce nu a limpezit aproape nimic, un roman despre cum nu se scrie un roman.

Referințe bibliografice

- Alexiu, Lucian. 2008. *Un roman epilogic*, in „Orizont”, XX, nr. 3, p. 10.
- Berca, Olimpia. 2012. *Departa de centru, aproape de centru*. Timișoara: Editura Mirton.
- Berca, Olimpia. 2003. *Lecturi provinciale*. Timișoara: Editura Eubeea.
- Buiciuc, Constantin. 2022. *Paradisul întors*. Timișoara: Editura Eurostampa.
- Călinescu, Matei. 2017. *Cinci fețe ale modernității: avangardă, decadență, kitsch, postmodernism*. Traducere de Tatiana Pătrulescu și Radu Țurcanu. Iași: Editura Polirom.
- Florița-Seracin, Dan. 2007. *Amurg timpuriu*. Timișoara: Editura Anthropos.
- Jijie, Alexandra. 2009. *Amurgul timpuriu al recentului*, in „Steaua”, LX, nr. 1-2, p. 93.
- Lewack, Brian P. 2000. *Vrăjitoarea*. In *Omul baroc* (coord. Rosario Villari). Traducere de Dragoș Cojocaru. Iași: Editura Polirom, p. 255-280.
- Oțoiu, Adrian. 2000. *Trafic de frontieră. Proza generației '80. Strategii transgresive*. Pitești: Editura Paralela 45.
- Ruja, Alexandru. 2012. *Lecturi – cărți – zile*. Timișoara: Editura Universității de Vest.